

CYNGOR GWYNEDD

PWYLLGOR	PWYLLGOR ARCHWILIO
DYDDIAD	20 CHWEFROR 2014
TEITL	ADRODDIAD Y GWEITHGOR GWELLA RHEOLAETHAU
PWRPAS YR ADRODDIAD	ADRODD AR Y CYFARFOD A GYNHALIUYD AR 22 IONAWR 2014
AWDUR	TREVOR O EDWARDS, CADEIRYDD Y PWYLLGOR ARCHWILIO
GWEITHREDIAD	DERBYN YR ADRODDIAD AC YSTYRIED YR ARGYMHELLION

1. CYFLWYNIAD

1.1 Yn y Pwyllgor Archwilio ar 3 Rhagfyr 2013:

PENDERFYNWYD bod yr aelodau canlynol i wasanaethu ar y gweithgor i ystyried yr archwiliadau oedd wedi derbyn categori barn 'C' ynghyd â'r gorwariant yn y maes gwastraff yn yr Adran Priffyrdd a Bwrdeistrefol –

Cadeirydd ac Is-gadeirydd y Pwyllgor a'r Cynghorwyr John Brynmor Hughes, Michael Sol Owen, Gethin Glyn Williams, Bob Wright a Tom Ellis (os oedd ar gael).

2. CYFARFOD Y GWEITHGOR

2.1 Cynhaliwyd cyfarfod y Gweithgor ar 22 Ionawr yn Ystafell Glyder Fach, gyda Cadeirydd ac Is-gadeirydd y Pwyllgor, y Cynghorwyr John Brynmor Hughes, Michael Sol Owen a Bob Wright a Dewi Morgan, Uwch Reolwr Archwilio a Risg yn bresennol.

2.2 Yn unol â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, disgwylir i'r Pwyllgor Archwilio graffu adroddiadau monitro cyllideb, lle'n briodol. Felly, yn ogystal â thrafod adroddiadau archwilio mewnol oedd wedi derbyn barn 'C', rhoddwyd sylw gan y Gweithgor i wariant refeniw yn y maes Gwastraff, yn dilyn adroddiad y Pennaeth Cyllid i'r Pwyllgor ar 3 Rhagfyr oedd yn rhagweld gorwariant net o £536k erbyn diwedd y flwyddyn ariannol.

2.3 Cyflwynwyd crynodebau gweithredol 10 o adroddiadau i gyfarfod y Pwyllgor Archwilio ar 3 Rhagfyr 2013, sef adroddiadau oedd wedi eu rhyddhau'n derfynol rhwng 1 Medi a 31 Hydref 2013. Derbyniodd 4 o'r adroddiadau hyn farn 'C', sef:

TEITL	ADRAN	GWASANAETH
Y Drefn Gwynion Corfforaethol	Corfforaethol	
Porthladdoedd	Economi a Chymuned	Morwrol a Pharciau Gwledig
Taliadau Uniongyrchol	Gwasanaethau Cymdeithasol, Tai a Hamdden	Oedolion
Tocynnau Teithio Rhad - Taliadau i gwmnïau bysiau	Rheoleiddio	Trafnidiaeth a Gofal Stryd

- 2.4 Mynychodd yr Aelod Cabinet a'r Prif Swyddog perthnasol i drafod y gorwariant ar y gyllideb refeniw yn y maes Gwastraff, a'r swyddogion perthnasol i drafod y pedwar adroddiad archwiliad mewnol.
- 2.5 Yn ychwanegol, rhoddwyd ystyriaeth i ddogfen ymgynghorol yr Archwilydd Cyffredinol ar God Ymarfer Archwilio a Datganiad Ymarfer.

3. ADOLYGIAD CYLLIDEB – GORWARIANT REFENIW YN Y MAES GWASTRAFF

3.1 Cyflwyniad

- 3.1.1. Cyflwynwyd adroddiad y Pennaeth Cyllid ar adolygiad ail chwarter cyllideb refeniw 2013/14 i'r Pwyllgor Archwilio ar 3 Rhagfyr 2013. Yn unol â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2011, disgwylir i'r Pwyllgor Archwilio graffu adroddiadau monitro cyllideb, lle'n briodol. Mae hyn yn gyson â rolau statudol y Pwyllgor i arolygu materion ariannol yr awdurdod a chraffu arnynt, ac i adolygu ac asesu trefniadau'r awdurdod ar gyfer rheoli risgiau, rheolaeth fewnol a llywodraethu corfforaethol.
- 3.1.2. Nodwyd yn yr adroddiad fod yr adolygiad wedi amlygu'r rhagolwg o orwariant net o £536k ar gyllideb Gwastraff Priffyrdd a Bwrdeistrefol, ac fod pwysau ar gyllideb 2014/15. Yng nghyswllt y gorwariant yma, adroddwyd i'r Pwyllgor Archwilio bod adroddiad yn mynd gerbron Cabinet y Cyngor yn fuan yn edrych ar drawsnewid y dull o gasglu a gwaredu gwastraff gyda mwy o bwyslais ar ailgylchu, a bod camau wedi eu cymryd yn barod i gau safle Ffridd Rasus yn Harlech fel safle gwaredu.
- 3.1.3. Adroddwyd i'r Pwyllgor Archwilio hefyd fod holl adrannau'r Cyngor a'r Aelodau Cabinet wedi cael neges glir nad oes bwriad i ddigolledu adrannau am eu holl orwariant ar ddiwedd y flwyddyn, fel blynyddoedd blaenorol, oherwydd y setliad ariannol heriol ar gyfer 2014/15, a disgwylir gweld camau rheolaethol i leihau'r gorwariant yn ystod gweddill 2013/14.
- 3.1.4. Mynychodd y Cynghorydd Gareth Roberts, yr Aelod Cabinet dros yr Amgylchedd, a Gwyn Morris Jones, Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol, er mwyn trafod yr hyn sydd ar waith er mwyn delio â'r sefyllfa ariannol yn y maes Gwastraff. Roedd William Jones, Uwch Reolwr Cyllid yno hefyd er mwyn cyflwyno'r eitem, cefnogi'r Gweithgor a chynnig arweiniad pellach. Derbyniwyd ymddiheuriad gan y Pennaeth Cyllid gan nad oedd yn gallu bod yn bresennol.
- 3.1.5. Cyfeiriwyd at sylwadau yr Adran Gyfan yn yr adolygiad 2il chwarter a gyflwynwyd i'r Cabinet a'r Pwyllgor Archwilio:

Erbyn hyn, rhagwelir bydd cyfanswm gorwariant net yr Adran Priffyrdd a Bwrdeistrefol yn £447k, sy'n ostyngiad o (£353k) ers y darlun chwarter cyntaf. Fel nodwyd yng Ngorffennaf, bu'n arferiad yn y gorffennol i'r Cabinet gymeradwyo cyllideb ychwanegol i'r Adran mewn amgylchiadau ble gwelir costau elifant ychwanegol a gostyngiad mewn incwm breindaliadau. Yn ychwanegol, bu'n arferiad yn y gorffennol i gynorthwyo'r Adran ble gwelir colled grant penodol.

Yn yr amgylchiadau, pe byddai'r Cabinet yn dymuno parhau hefo'r drefniant yma, fe olygai cymeradwyo £306k o gyllideb ychwanegol i'r Adran, ac fyddai'n gostwng y sefyllfa gorwariant Adranol i lawr i £141k. Eto, yn unol â'r drefn arferol, fe wneir argymhelliad penodol ar y mater yn hwyrach yn y flwyddyn.

Yn y cyfamser, mae'r Adran yn cymryd camau i geisio gostwng y gorwariant a ragwelir, ac fe adroddir ymhellach ar rhain yn y chwarter nesaf.

Amcangyfrifir fod effaith parhaol yr holl wahaniaethau uchod, ynghyd â newid mewn gofynion perthnasol, oddeutu £851k, sydd yn golygu pwysau ar gyllideb 2014/15.

- 3.1.6. Hynny yw, oherwydd y sefyllfa ariannol, y disgwyliad erbyn hyn yw nad yw'r Cyngor yn "achub" adrannau bellach – mae angen iddynt ariannu gorwariant allan o'r cyllidebau eu hunain. Fodd bynnag, nodwyd gan yr Uwch Reolwr Cyllid fod yr Adran wedi gorfod dargyfeirio arian oedd i fod i ariannu'r gorwariant oherwydd y tywydd garw diweddar.

3.1.7. Eglurodd y Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol y prif resymau dros wariant net uwch na'r gyllideb fesul pennawd:

3.2 Gwaredu Gwastraff

3.2.1. Mae'r cyhoedd yn ailgylchu a chompostio llai na'r hyn a ragwelwyd ar ddechrau'r flwyddyn; nid yw'r gwastraff sy'n cael ei anfon i dirlenwi wedi lleihau cymaint a ddisgwyliwyd. Mae hyn yn cael effaith ddeublyg ar y Cyngor yn ariannol, gan fod rhai iddo dalu mwy o dreth tirlenwi yn ogystal â derbyn dirwy gan Lywodraeth Cymru am fethu targedau ailgylchu. Canlyniad hyn yw talu dros £100k yn fwy o dreth tirlenwi nag a ragwelwyd.

3.2.2. Gofynnwyd os oes rhai ardaloedd yn waeth na'i gilydd o safbwynt anfon gwastraff i dirlenwi. Ymateb y Pennaeth oedd fod Dwyfor yn well nag Arfon a Meirionnydd, ond fod hyn i'w ddisgwyl gan fod newidiadau yn cael eu cyflwyno yno gyntaf. Mae'r drefn wedi dechrau gwella ym Meirionnydd, ond mae Arfon yn araf yn newid ei arferion. Mae'r Adran yn y broses o annog gwelliant, gan gynnwys defnyddio holiadur i'r Cyhoedd, a cyhoeddi llyfrynnau gwybodaeth newydd.

3.3 Safleoedd Trosglwyddo

3.3.1. Adroddwyd gan y Pennaeth fod yr Adran yn dueddol o fod yn ofalus gyda contractau i werthu cynnyrch – nid ydynt yn cytuno i gontractau tymor hir gan fod y pris a dderbynnir am y cynnyrch mor newidiol (e.e. olew, papur, alwminiwm). Nodwyd fod safle Caergyllchu, Caernarfon yn hunangynhaliol, ond nad yw'r incwm cystal â'r disgwyl. Mae prosiect buddsoddi mewn paneli solar PV ar do Caergyllchu dan ystyriaeth ar hyn o bryd er mwyn lleihau costau trydan, a bydd trafodaethau'n cael eu cynnal gyda'r trydydd sector.

3.4 Casglu Gwastraff ac Ailgylchu

3.4.1. Adroddwyd fod y Cyngor wedi derbyn lleihad yn y Grant Rheolaeth Gwastraff Cynaliadwy o £105k eleni oherwydd y wasgfa ariannol. Cafodd y Cyngor wybod am y lleihad yn y grant ar ôl dechrau'r flwyddyn ariannol; roedd yr Adran wedi rhagweld gostyngiad, ond ddim cymaint ag a gafwyd. Dywedodd yr Uwch Reolwr Cyllid fod unrhyw golled grant yn gwneud amgylchiadau'n anodd i'r Cyngor, ond pan fo'r Cyngor yn cael gwybod am y gostyngiad 2 neu 3 mis i mewn i'r flwyddyn, mae'r sefyllfa'n waeth gan fod cynlluniau eisoes yn eu lle.

3.4.2. Roedd y Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol yn awyddus i dynnu sylw'r Gweithgor i faterion eraill o dan y pennawd:

- **Costau ailgylchu coed.** Derbynnir dros 1,700 tonn o goed yn flynyddol, ac mae Llywodraeth Cymru wedi datgan na ellir cyfrif coed sy'n mynd i'w losgi mewn safleoedd biomas fel ailgylchu – nid yw llosgi yn "ailgylchu". Mae'r pwysau yma o goed yn golygu fod y Cyngor yn cael dirwy am fethu ei darged ailgylchu, sy'n cael ei osod ar sail pwysau. Gofynnwyd beth petai rhywun yn cymryd y pren gennym am ddim. Atebodd y Pennaeth fod angen trywydd archwilio i ddangos lle mae'r deunydd yn mynd cyn gellir ei gyfrif yn yr ystadegau ailgylchu, felly nid yw'r sefyllfa mor syml â hynny.
- **Coed a rwbel.** Gofynnwyd os yw'r coed yn dod gan fusnesau megis adeiladwyr bychain. Atebwyd fod rwbel yn achosi'r un math o sefyllfa – er mai gwastraff domestig y mae'r canolfannau i fod i'w derbyn, mae amheuaeth fod gwastraff masnachol yn cael ei adael yno hefyd. Gofynnwyd os oedd trefniadau yn y canolfannau ddigon cadarn ar hyn o bryd? Adroddwyd fod trefn wedi ei sefydlu lle mae gweithwyr y canolfannau yn cymryd rhifau cerbydau sy'n dod â gwastraff yno, ond yn y pendraw y pryder yw os byddai'r Cyngor yn rhwystro deunydd yr amheuir i fod gan adeiladwyr, gallai "flytipping" fynd yn waeth, ac mae hynny dan reolaeth yng Ngwynedd ar hyn o bryd.

- **Ysguborion Stryd.** Dywedodd y Pennaeth fod y Cyngor yn ymchwilio i waith arloesol i ddelio ag ysguborion stryd trwy gwmni lleol. Mae'r Cyngor yn defnyddio peiriant gan gwmni lleol sydd yn glanhau ysguborion stryd (e.e. dail), gan wneud y deunydd yn addas i'w gompostio; mae hyn wedi ei dderbyn gan Cyfoeth Naturiol Cymru. Adroddwyd fod y gallu i gompostio'r deunydd yma yn gwneud byd o les i'r targedau ailgylchu - mae'r Cyngor yn casglu 1,500 tonn o ddail pob blwyddyn. Heb ei drin, ni fyddai'r dail yma yn cael ei gyfrif ar gyfer compostio gan fod Cyfoeth Naturiol Cymru o'r farn ei fod wedi ei lygru.

3.5 Safleoedd Gwastraff

- 3.5.1. Yn ôl y Pennaeth, dyma ydi'r maes o orwariant mwyaf. Mae tirlenwi yn dod i ben yng Ngwynedd, ond mae costau sylweddol yn deillio o elifiant yn dod allan o'r safleoedd, yn enwedig Ffridd Rasmus. Mae'r deunydd yma yn cael ei gario mewn tanceri i Lannau Dyfrdwy i gael ei brosesu. Er mwyn rheoli costau, mae'r gytundeb i gario'r deunydd wedi bod allan i dendr yn ddiweddar. Oherwydd natur y gwaith i drin y deunydd mae costau sylweddol ynghlwm â fo. Wrth gau safle Ffridd Rasmus ynghynt na'r cynllun, gellir capio'r safle. Er na fyddai hyn yn diddymu problem elifiant yn llwyr, bydd yn arwain at leihad sylweddol yn y costau. Fodd bynnag, pwysleiswyd y bydd peth costau am nifer o flynyddoedd – ni ellir dweud fod y safle yn rhydd o unrhyw elifiant am 50 i 60 mlynedd.
- 3.5.2. Nodwyd gan yr Uwch Reolwr Cyllid fod darpariaeth cyllidebol yn ei le i ddelio gyda'r elifiant, ond mae'r glaw trwm diweddar wedi gwaethygu'r sefyllfa.
- 3.5.3. Hefyd o fewn y gorwariant mae lleihad yn yr incwm breindaliadau o gasglu nwyon yn safle Cilgwyn i gynhyrchu trydan. Mae'r Cyngor wedi bod yn derbyn incwm ar sail faint o drydan sy'n cael ei gynhyrchu, ond mae cyfaint y nwyon sy'n cael eu casglu yn lleihau, fel y mae disgwyl iddo wneud. Mae'r cwmni sy'n defnyddio'r safle i gynhyrchu trydan wedi newid y peiriant oedd yno ganddynt i un llai. Gofynnwyd gan aelod onid oedd y cynnydd parhaus ym mhris trydan wedi arwain at well incwm? Atebodd y Pennaeth fod y Cyngor yn cael cyfran o unrhyw gynnydd yn raddfa ciwbig, ond roedd llawer llai o drydan yn cael ei gynhyrchu yno erbyn hyn.

3.6 Beth ellir ei wneud am y peth?

- 3.6.1. Yn y flwyddyn gyfredol, bydd safle Ffridd Rasmus yn cau, gyda cwmni o Wrecsam yn derbyn gwastraff gweddillol Gwynedd. Ni fydd hyn yn cael effaith ariannol yn y flwyddyn yma, ond fe fydd yn y blynyddoedd sydd i ddod. Yn ogystal â'r arbediad refeniw, bydd arbediad cyfalaf hefyd, gan na fydd angen 2 gell newydd sydd wedi bod yn y rhaglen gyfalaf. Mae'r Cyngor mewn partneriaeth i ddelio â gwastraff bwyd a gardd, gyda gwastraff bwyd Gwynedd, Ynys Môn a Conwy yn dod i Wynedd.
- 3.6.2. Roedd y Pennaeth yn awyddus i bwysleisio fod y sefyllfa yma yn gallu dylanwadu ar yr Adran i gyd, gan arwain at ddal yn ôl ychydig ar y rhaglen waith Priffyrdd.
- 3.6.3. I waethygu'r sefyllfa, mae'r tywydd garw diweddar wedi achosi costau ychwanegol o oddeutu £150k i'r Adran.
- 3.6.4. Fel cam nesaf, bydd y Pennaeth yn adolygu'r unedau gwaith os oes angen.
- 3.6.5. Mae bidiau wedi cyflwyno am 2014/15 i geisio delio â'r diffyg grant, elifiant ayb, ond roedd y Pennaeth yn cydnabod na fyddai unrhyw fid yn llwyddiannus heb allu arddangos bwriad i drawsnewid busnes.
- 3.6.6. Yn ôl y Pennaeth, cynyddu'r gwastraff bwyd sy'n cael ei gompostio sydd am wneud gwahaniaeth, a dod â'r Cyngor yn ôl at y targed ailgylchu.

3.7 Lle bydd yr Adran yn y dyfodol?

- 3.7.1. Ym marn y Pennaeth Priffyrdd a Bwrdeistrefol, bydd yr Adran wedi gweithredu newidiadau yn y maes gwastraff. Mae arbedion wedi eu gwneud yn barod, ond ddim cystal â'r targedau uchelgeisiol oedd wedi eu gosod. Nododd y Pennaeth ei fod wedi torri costau yn 9 o'r 10 blwyddyn ddiwethaf. Nodwyd pe na byddai'r bidiau yn llwyddiannus, bydd angen adolygu trefniadau casglu ymhellach, ac ystyried oriau agor y canolfannau casglu.
- 3.7.2. Roedd y Pennaeth o'r farn fod rôl i aelodau i gefnogi swyddogion. Nododd aelodau'r Gweithgor fod rhai ohonynt wedi mynychu gweithdai codi ymwybyddiaeth yn barod, gan ganmol yr ansawdd.
- 3.7.3. Nodwyd fod rhaglen waith yr Adran eleni wedi blaenoriaethu'r manau hynny gafodd ddifrod yn y llifogydd yn Tachwedd 2012, ond bu difrod pellach eleni.
- 3.7.4. Gofynnwyd am y posibilrwydd o Lywodraeth Cymru yn talu am y gwaith brys oherwydd y tywydd garw. Esboniwyd gan yr Uwch Reolwr Cyllid nad oes disgwyl arian ychwanegol. Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod trothwy o £472,000 y mae'n rhaid i'r Cyngor ei wario ar weithgareddau perthnasol yn cyntaf, yna bydd yn derbyn cymorth o 85% o unrhyw wariant uwchben hynny.
- 3.7.5. Roedd y Gweithgor yn ddiolchgar am yr wybodaeth gynhwysfawr a gyflwynwyd, a derbyniwyd fod yr Adran yn symud ymlaen i ddelio gyda'r sefyllfa er gwaethaf yr amgylchiadau hyn o heriol.**

4. ADRODDIADAU ARCHWILIAD MEWNOL

4.1 Y Drefn Gwynion Corfforaethol

4.1.1. Prif Ddarganfyddiadau'r archwiliad oedd:

Yn y polisi cyfredol mae tri cam - sef cwyn anffurfiol, cwyn ffurfiol (ymateb y gwasanaeth) ac yna yr adolygiad annibynnol (y Panel Cwynion sydd yn cynnwys y Swyddog Monitro ac un Prif Swyddog annibynnol). Fodd bynnag mae Grŵp Cwynion Cymru wedi cyflwyno cynigion ar gyfer polisi cwynion cyffredin i'w defnyddio gan Ddarparwyr Gwasanaethau Cyhoeddus yng Nghymru. Argymhellir gweithdrefn dau gam sef cam 1 - Datrys Anffurfiol ac yna Cam 2 - Ymchwilio mewnol ffurfiol gyda'r egwyddor o "Ymchwilio unwaith, ymchwilio'n dda". Mae'r pwyslais felly ar ddatrys ar gam 1.

Nid yw rhai elfennau yn glir yn y polisi cyfredol e.e. y drefn ar gyfer achwynwyr o dan 18 mlwydd oed, neu ar gyfer cyflwyno cwyn ar ran unigolyn arall. Nid oes cyfeiriad yn y polisi bod yr un drefn yn cael ei ddefnyddio ar gyfer rhain. Hefyd nid yw'r amser a roddir ar gyfer cydnabod cwyn yn gyson gyda chynigion 'Grŵp Cwynion Cymru'. Mae'n amlwg bod y drefn gwynion angen ei ddiweddarau ac efallai cyfleu rhai pwyntiau yn gliriach.

Nid oes gan staff rheng-flaen y Cyngor sydd yn delio â chwsmeriaid yn ddyddiol llawer o ymwybyddiaeth ynglŷn â chynnwys y polisi er eu bod ymwybodol o'r wefan a'r ffurflen cyflwyno cwyn electronig. Mynegir yn y Polisi Cwynion Enghreifftiol, Grŵp Cwynion Cymru y dylai staff rheng-flaen gael eu hyfforddi a'u hannog i ddarparu gwybodaeth briodol am gymorth cynghori ac eiriolaeth ar gam 1 o'r broses. Hefyd nid oes dogfennau addysgiadol ar gyfer gwneud/cyflwyno cwynion i'r cwsmeriaid mewn sefydliadau cyhoeddus y Cyngor e.e. Siopau Gwynedd. Yn dilyn adolygu'r polisi, dylai bod trefniadau ar gyfer hyrwyddo bodolaeth y weithdrefn.

4.1.2. Croesawyd Siôn Huws, Rheolwr Cydymffurfiaeth ac Iaith (Adran Democratiaeth a Chyfreithiol) i'r cyfarfod i drafod yr adroddiad.

4.1.3. Rhoddwyd yr adroddiad yn ei gyd-destun gan y Rheolwr. Nodwyd mai'r drefn gorfforaethol, nad oedd yn cynnwys Gwasanaethau Cymdeithasol (sydd â threfniadau ar wahân), a dderbyniodd sylw yn yr archwiliad yma.

4.1.4. Ar hyn o bryd mae 3 cam i'r broses o wneud cwyn. Os nad yw achwynydd yn hapus gyda canlyniad un cam, bydd y gwyn yn symud i'r cam nesaf:

- Cam 1: Cwyn Anffurfiol i'r swyddog (nid oes "uned gwynion" gorfforaethol – mae cyfrifoldeb i ymdrin â chwynion gyda'r adrannau).
- Cam 2: Cwyn ffurfiol, gyda'r adran berthnasol yn ymchwilio.
- Cam 3: Panel Cwynion, sef y Swyddog Monitro ac un pennaeth annibynnol arall.

4.1.5. Nodwyd fod Polisi Cwynion Cenedlaethol wedi ei gyhoeddi yn 2011, gyda'r bwriad o gael yr un model i bob awdurdod lleol yng Nghymru. Nododd y Rheolwr fod y Cyngor am fabwysiadu hwnnw fel trefn gwynion newydd, gan anelu i'w sefydlu yn Ebrill. Bydd llawer o'r materion sydd yn wedi codi yn yr archwiliad yn cael eu datrys wrth gyflwyno'r drefn newydd.

4.1.6. Dau gam sydd yn y polisi cenedlaethol, sef cam anffurfiol er mwyn ceisio mynd i'r afael â'r mater yn y fan a'r lle, ac os nad yw hyn yn llwyddiannus bydd un cyfle sydd i ymchwilio yn drwyadl gan ddilyn yr egwyddor "Ymchwilio unwaith, ymchwilio'n dda" ("*Investigate once, investigate well*"). Mae'n bwysig felly ymchwilio yn y ffordd fwyaf cymesur i natur y gwyn.

4.1.7. Nodwyd nad oes system ganolog i gofnodi cwynion ar hyn o bryd, ond fod yr Adran Gofal Cwsmer yn arwain ar y prosiect i roi sylw i hyn. Gall hyn olygu creu swydd newydd.

- 4.1.8. Roedd yr Uwch Reolwr Archwilio a Risg yn awyddus i bwysleisio pa mor bwysig fydd hyfforddiant i staff pan gyflwynir y Polisi newydd. Roedd y Rheolwr Cydymffurfiaeth a Iaith yn cytuno ac eglurodd fod Llywodraeth Cymru yn datblygu modiwl eddysgu gan roi sylw i:
- Sut mae'r drefn yn gweithio?
 - Sut mae delio gydag achwynydd?
- 4.1.9. Roedd y Rheolwr yn cydnabod fod y prosiect o gyflwyno trefn newydd wedi llithro, fel sydd wedi ei amlygu yn yr adroddiad.
- 4.1.10. Gofynnwyd i'r Rheolwr Cydymffurfiaeth os oes angen cyflwyno cynw yn ysgrifenedig. Eglurwyd fod angen i gwyn ffurfiol fod yn ysgrifenedig. Dan y drefn newydd ni fydd rhaid i gwyn ffurfiol fod yn ysgrifenedig. Serch hynny dylid ceisio ei chael yn ysgrifenedig, unai wrth yr achwynydd ei hun neu drwy gytuno crynodeb ysgrifenedig gydag ef/hi.
- 4.1.11. Roedd y Gweithgor yn derbyn y byddai mabwysiadu'r Drefn Gwynion newydd yn delio â nifer o'r materion oedd wedi eu hamlygu yn yr adroddiad.**

4.2 Porthladdoedd

4.2.1. Prif Ddarganfyddiadau'r archwiliad oedd:

Gwelwyd fod anfonebau yn cael eu prosesu'n gywir ac wedi eu cyfrifo a'u cyfeirebu'n gywir, ond ni chafodd rhai eu talu o fewn y nifer o ddyddiau yn unol â pholisi'r Cyngor. Adnabuwyd gwendidau yn y broses codi ffioedd ar gwsmeriaid a'r broses o dderbyn a bancio incwm. Yn ogystal, adnabuwyd gwendidau ar yr agwedd iechyd a diogelwch yn y porthladdoedd gydag asesiadau risg a chofnodion gwiriadau offer diogelwch ddim yn cael eu cadw'n gyfredol. Amlygwyd nifer o wendidau yn nhrefniadau gwerthu disel coch i gwsmeriaid, ac nid oedd modd i'r archwiliwr cysoni pryntiant, gwerthiant a stoc disel coch o'r cofnodion a dderbyniwyd yn ystod yr archwiliad.

4.2.2. Mynychodd Llyr B Jones (Uwch Reolwr Economi a Chymuned) a Barry Davies (Swyddog Morwrol a Pharciau Gwledig) y cyfarfod.

4.2.3. Eglurwyd fod yr Adran wedi adnabod Porthladdoedd fel maes o risg uchel, ac wrth lunio cynllun archwilio ar gyfer y flwyddyn yma, roedd yr adran yn awyddus i Archwilio Mewnol roi blaenoriaeth i'r maes.

4.2.4. Roedd yr adroddiad archwilio yn cynnwys 34 o argymhellion. Rhoddwyd ystyriaeth i'r argymhellion yma fesul pennawd yn yr adroddiad:

Talu Anfonebau

4.2.5. Nodwyd fod materion logisteg yn gallu achosi problemau ar adegau wrth geisio cwrdd â thargedau talu anfonebau corfforaethol.

Derbyn manylion a ffioedd

4.2.6. Gofynnwyd i'r swyddogion beth ydi'r drefn sy'n cael ei ddilyn petai perchennog cwch yn peidio talu am angorfa. Y cam cyntaf ydi ceisio cael y perchennog i dalu yn llawn ymlaen llaw. Fodd bynnag, os oes cwch yn aros yn yr harbwr a'r angorfa heb ei dalu amdano yna rhaid meintoli'r gost o'i dynnu o'r dŵr (a'r risgiau sydd ynghlwm â hynny) yn erbyn yr incwm sy'n cael ei golli. Dywedodd yr Uwch Reolwr Archwilio a Risg fod hwn yn enghraifft dda o geisio mantoli risgiau gwrthgyferbyniol.

4.2.7. Dywedodd y swyddogion o Economi a Chymuned fod yr Adran Gyllid yn anfon rhestr o ddyledwyr i'r Adran sydd o gymorth i sicrhau fod unigolion yn talu'n brydlon. Nodwyd fod y cyhoedd yn lansio cychod heb ganiatâd mewn rhai llefydd.

Codi anfonebau

4.2.8. Adroddwyd fod y Gwasanaeth yn ceisio sicrhau fod ffurflenni cofrestru yn cael eu dychwelyd i'r Cyngor erbyn mis Mawrth, gyda'r bwriad o'u gweinyddu ym mis Ebrill fel bod incwm yr anfoneb yn mynd yn erbyn y flwyddyn ariannol gywir. Roedd y swyddogion yn cydnabod nad oedd anfonebau 2013 wedi eu codi tan fis Mehefin, ac maent yn gweithio gyda'r Uned Technoleg Gwybodaeth er mwyn cael trefn i brosesu'r anfonebau yn electronig.

Derbyn a Bancio Arian

4.2.9. Nododd y swyddogion eu bod wedi cyfarwyddo staff i fancio arian unwaith yr wythnos.

Gwerthiant Disel Coch

4.2.10. Trafodwyd y rheolau ynglŷn â disel coch, a pryd gellid ei ddefnyddio. Gellir ei ddefnyddio yn gyfreithlon i gynhesu'r gwch yn unig, ond ddim i bweru'r cychod i fynd allan i'r môr. Fel y nodwyd yn yr adroddiad archwilio, mae angen i berchnogion cychod ddatgan pa % o'r disel coch a brynir sydd ar gyfer cynhesu, a faint sydd at bwrpasau morwrol. Cyfrifoldeb perchnogion y cychod ydi rhoi'r wybodaeth gywir i'r Cyngor.

4.2.11. Nodwyd yn yr adroddiad hefyd fod yr archwiliwr wedi nodi nad oedd modd cysoni'r disel oedd mewn stoc gyda'r hyn oedd i fod yno. Nododd y swyddogion fod peth o'r amryfusedd yn deillio o fethiant gan swyddogion yn yr porthladdoedd i drosglwyddo ffigyrau'n gywir i ffurflenni. Roedd y Gweithgor yn cytuno ei fod yn allweddol cael gwybodaeth ar bapur yn y porthladdoedd, fel bod trywydd archwilio priodol yn ei le.

lechyd a Diogelwch

4.2.12. Roedd 10 argymhelliad yn yr archwiliad am y pwynt yma. Roedd yr Uwch Reolwr Economi a Chymuned yn cwestiynu rhai o'r ymatebion oedd wedi eu rhoi i'r archwiliwr gan swyddogion yn y Porthladdoedd. Roedd yn ei gael yn anodd i amgyffred nad oedd Harbwrfeistri wedi cael cyfarwyddid ynglŷn â lechyd a Diogelwch – mae profiadau'r gorffennol yn golygu fod y gwasanaeth wedi mynd trwy ormod i beidio hyfforddi staff am lechyd a Diogelwch a pheidio cymryd y maes yma o ddifrif.

Gweithredu'r Argymhellion

4.2.13. Nododd yr swyddogion fod y gwasanaeth wedi gosod yr argymhellion i mewn i 3 categori:

- Argymhellion lle mae angen atgoffa staff
- Argymhellion lle mae angen sicrhau fod gweithdrefn yn cael ei ddilyn
- Argymhellion lle mae angen gosod trefniadau newydd i wella rheolaeth.

4.2.14. Ers yr adroddiad yma, mae'r gwasanaeth wedi ailedrych ar strwythur y gwasanaeth er mwyn rhoi mwy o gefnogaeth i'r Swyddog Morwrol a Pharciau Gwledig fel rheolwr. Mae hyn wedi golygu ailgyfeirio adnoddau.

4.2.15. Roedd y Gweithgor yn ddiolchgar i'r swyddogion am eu hatebion parod, ac wedi ei argyhoeddi y bydd y Gwasanaeth Morwrol yn rhoi trefniadau yn eu lle er mwyn delio â'r materion oedd wedi eu codi yn yr adroddiad archwilio.

4.3 Tocynnau Teithio Rhad - Taliadau i Gwmnïau Bysiau

4.3.1. Prif Ddarganfyddiadau'r archwiliad oedd:

Y prif ddarganfyddiad sy'n deillio o'r archwiliad yma yw'r ffaith na ellir rhoi sicrwydd ar gywirdeb y taliadau misol i gwmnïau bysus o fewn Gwynedd, fel rhan o gynllun teithio am ddim i bobl dros 60 oed a phobl anabl, oherwydd bod y taliadau yn seiliedig ar ffigyrau a gyfrifwyd ym mis Medi 2009, ble nad oes tystiolaeth ddigonol yn bodoli i'w cefnogi. Mae'n ymddangos bod diffyg gwiriadau ar y ceisiadau misol wedi arwain at daliadau anghywir yn y gorffennol, yn enwedig ble mae siwrneiau yn croesi ffiniau awdurdodau lleol. Fodd bynnag, gwelwyd fod y Gwasanaeth Trafnidiaeth a Gofal Stryd wedi cymryd camau priodol i adnabod y gwendidau a chryfhau'r rheolaethau mewnol sy'n rhan o'r broses gwirio a thalu ceisiadau.

4.3.2. Mynychodd Dawn Sinclair (Arweinydd Tîm Contractau) a Ceri Hughes (Swyddog Contractau) ar ran y Gwasanaeth Trafnidiaeth a Gofal Stryd. Nodwyd fod y swyddogion yn derbyn y 4 argymhelliad.

4.3.3. Rhoddodd yr Uwch Reolwr Archwilio a Risg gefndir i'r archwiliad, gan egluro fod 3 ffactor tu ôl i'r penderfyniad i edrych i mewn i'r maes yma:

- Roedd y gwasanaeth yn ymddangos yn uchel yn y rhestr o archwiliadau i'w cynnal ar sail asesiad risg.
- Bu digwyddiad rhai misoedd yn ôl, a gafodd gryn sylw ar y pryd, lle roedd swyddog wedi anfon gwybodaeth am brisiau'r holl gwmnïoedd bysiau i un cwmni ar ddamwain
- Roedd yr adran wedi gofyn i Archwilio edrych ar agwedd penodol arall oherwydd problem oedd wedi codi gyda gweinyddiaeth cymorthdaliadau i rai cwmnïoedd.

4.3.4. Nodwyd fod y Cyngor wedi adnabod rhai camau y gellid eu gweithredu, ond gan fod rhai o'r trefniadau yn rhai ar draws Cymru, byddai angen newid trefniadau ar draws Cymru gyfan. Un o'r materion hyn oedd fod cymorthdaliadau yn seiliedig ar brisiau Medi 2009 – roedd yr archwiliad wedi awgrymu y byddai'n amserol cynnal ymarferiad arall er mwyn diweddarau'r ffigyrau.

4.3.5. Rhoddwyd sicrwydd i'r Gweithgor gan yr Uwch Reolwr Archwilio a Risg ei fod yn fodlon fod y Gwasanaeth Trafnidiaeth a Gofal Stryd yn cymryd y materion sydd wedi eu hamlygu yn yr adroddiad o ddifrif, gan ddarganfod nifer o'r materion oedd angen sylw eu hunain.

4.4 Taliadau Uniongyrchol

4.4.1. Prif Ddarganfyddiadau'r archwiliad oedd:

Darganfuwyd rhai enghreifftiau o ymarfer da oddi fewn y gwasanaeth Taliadau Uniongyrchol sef bod gan bob defnyddiwr gwasanaeth gytundeb mewn lle ar gyfer y gwasanaeth. Fodd bynnag, gwelir bod angen cael trefniadau pendant mewn lle ar gyfer cynhyrchu a chymeradwyo polisi a chanllawiau ar gyfer y gwasanaeth. Hefyd, gwelir bod angen derbyn mwy o wybodaeth a manylder ynglŷn â gwariant y defnyddwyr gwasanaeth yn enwedig costau gweithwyr. Gwelir bod un achos wedi codi lle nad oedd y defnyddiwr gwasanaeth yn cyfrannu yn bersonol tuag at y gwasanaeth fel y dylid yn unol â'r Polisi Codi Tal. O ganlyniad, dylid cymryd y camau priodol i gryfhau'r trefniadau o fewn y maes a archwiliwyd.

- 4.4.2. Mynychodd Aled Evans (Uwch Swyddog Rheoli Perfformiad a Newid), Rhian Wyn Powell (Cyd Drefnydd Taliadau Uniongyrchol) a Carys Archer (Rheolwr Contractau) ar ran y Gwasanaethau Cymdeithasol.
- 4.4.3. Nodwyd mai egwyddor taliadau uniongyrchol ydi grymuso unigolion a caniatáu iddynt gael elfen o annibyniaeth wrth ddewis eu gofal. Mae'r egwyddor o safbwynt y gofal a roddir yn gyson â'r hen drefn, sef asesu person a diwallu eu anghenion.
- 4.4.4. Nodwyd fod modd i unigolyn ddefnyddio'r taliadau uniongyrchol i brynu gwasanaeth gan gyflenwr, neu gellir cyflogi person fel cymhorthydd personol. Fodd bynnag, os cyflogir unigolyn rhaid talu graddfa safonol iddynt. Mewn ymateb i gwestiwn gan aelod, o safbwynt cyflogi aelod o'r teulu, mae'r rheolau wedi llacio rhywfaint ond gellir ond cyflogi aelod o'r teulu mewn amgylchiadau arbennig.
- 4.4.5. Adroddwyd gan y swyddogion fod monitro misol yn digwydd, gyda'r angen i unigolion anfon trafodion ariannol i mewn er mwyn eu gwirio. Nodwyd hefyd fod gwasanaeth sy'n annibynnol o'r Cyngor yn rhoi cefnogaeth i unigolion.
- 4.4.6. O safbwynt rhai o'r prif wendidau a nodwyd yr adroddiad, sef diffyg canllawiau, adroddwyd gan y swyddogion fod y canllawiau a gweithdrefnau wedi eu haddasu llynedd, ond fod rhai o'r defnyddwyr yn anhapus gyda nhw ac wedi rhwystro eu gweithrediad. Adroddwyd fod Grŵp Tasg a Gorffen wedi ei sefydlu, gyda'r Uwch Swyddog Rheoli Perfformiad a Newid yn ei arwain. Bwriedir ail ymgysylltu, edrych ar ymarfer da mewn llefydd eraill, a cyfathrebu ac ymgynghori gydag unigolion perthnasol.
- 4.4.7. Nodwyd y byddai hyn yn cymryd rhai misoedd i'w gyflawni.
- 4.4.8. Dywedodd y swyddogion fod y mwyafrif o unigolion sy'n derbyn taliadau uniongyrchol yn deall mai arian cyhoeddus ydi o, wedi ei roi ar gyfer gofal, ond fod rhai sy'n ei dderbyn yn dehongli'r sefyllfa yn wahanol, gan ddadlau fod ganddynt fwy o ryddid wrth ei ddefnyddio. Adroddwyd i'r Gweithgor fod taliadau uniongyrchol yn cael eu hatal os oes gormod o arian wedi cronni.
- 4.4.9. Roedd y swyddogion yn cytuno gydag argymhellion yr adroddiad, gan nodi mai'r hyn y maent eisiau ei gael allan ohono ydi penderfyniad gan y Cyngor ynglŷn ag i ba lefel y mae am fynd o ran tryloywder a pa mor hyblyg y mae am fod wrth weinyddu taliadau uniongyrchol. Nodwyd hefyd fod angen mwy o ffocws mewn cynlluniau gofal.
- 4.4.10. Rhoddwyd sylw i ddau argymhelliad yn benodol:
- 4.4.11. **Argymhelliad A06: Dylid gwneud ymarferiad monitro yn ystod un mis yn flynyddol sy'n sicrhau bod asesiad ariannol blynyddol wedi ei dderbyn i bob achos. Mewn achosion lle nad oes, mae angen cysylltu â'r Uned Polisi Codi Tâl a sicrhau fod hwn wedi ei dderbyn yn brydlon.** Adroddwyd fod y drefn yma wedi ei sefydlu erbyn hyn.

- 4.4.12. **Argymhelliad A03: Er mwyn sicrhau bod y defnyddiwr gwasanaeth yn derbyn y gofal / gwasanaeth angenrheidiol mae angen sicrhau bod asesiad blynyddol yn cael ei gwblhau a thystiolaeth o hyn drwy gynllun gofal blynyddol.** Nodwyd fod hyn yn hanfodol, ond tu allan i gylch gwaith Taliadau Uniongyrchol. Mae hwn yn fater i Gwasanaethau Cymdeithasol yn ehangach, ac mae lle i wella perfformiad yn y maes yma. Nodwyd, o gael rhain yn iawn, bydd nifer o'r materion eraill sydd wedi codi yn yr adroddiad yn cael eu datrys hefyd.
- 4.4.13. Gofynnwyd i'r Uwch Reolwr Archwilio a Risg os byddai'n fodlon i un o swyddogion Archwilio Mewnol fynychu cyfarfodydd y Grŵp Tasg a Gorffen er mwyn cynghori. Nid oedd gan yr Uwch Reolwr wrthwynebiad i hynny.
- 4.4.14. **Ar sail y drafodaeth, roedd y Gweithgor yn fodlon fod camau am gael eu cymryd gan y Gwasanaethau Cymdeithasol er mwyn delio â'r materion a godwyd yn yr adroddiad Archwiliad Mewnol, ac fod yr Adran yn derbyn fod y maes yma angen sylw.**

5. YMGYNGHORIAD AR GOD YMARFER ARCHWILIO A DATGANIAD YMARFER

- 5.1 Ym mis Tachwedd 2013, cyhoeddodd Archwilydd Cyffredinol Cymru ymgynghoriad ar God Ymarfer Archwilio a Datganiad o Arfer diwygiedig sy'n ymwneud â gwaith archwilio, asesu ac arolygu arbennig ar gyfer gwella llywodraeth leol. Mae'r newidiadau hyn yn ymateb i ofynion cyfreithiol newydd, yn ogystal â blaenoriaethau strategol yr Archwilydd Cyffredinol Cymru a Swyddfa Archwilio Cymru dros y tair blynedd nesaf.
- 5.2 Bydd y dogfennau newydd yma yn gosod set sylfaenol o egwyddorion ar gyfer y rhai sy'n gwneud gwaith ar ran yr Archwilydd Cyffredinol. Swyddfa Archwilio Cymru sy'n ymgymryd â'r holl waith yma ar gyfer Cyngor Gwynedd ar hyn o bryd.
- 5.3 Yn y ddogfen ymgynghorol, gofynnwyd chwe cwestiwn i'r rhai â diddordeb. Y cwestiynau hynny, ac ymateb y Cyngor iddynt, oedd:

Cwestiwn	Ateb (Ydw / Nac Ydw)	Sylwadau Eglurhaol
Ydych chi'n cytuno â'r pum egwyddor a ddylai fod yn sail i'n gwaith archwilio, yn ein barn ni?	Ydw	
A ydych chi'n cytuno â chynnwys y Cod Cyffredinol arfaethedig sy'n rhagnodi'r ffordd y dylai archwilwyr gynllunio a chyflawni eu gwaith, llunio adroddiadau arno a chymryd camau dilynol?	Ydw	Mae'n hanfodol fod gan archwilwyr sgiliau iaith Cymraeg a Saesneg er mwyn cyflawni eu swyddogaethau o ran gwaith maes ac adrodd.
A ydych chi'n cytuno â chynnwys y Cod Penodol sy'n nodi ymhellach sut y dylai archwilwyr gyflawni eu swyddogaethau penodol, fel rhan o ddull cydgysylltiedig o gyflawni gwaith archwilio?	Ydw	
A ydych chi'n cytuno â chynnwys arfaethedig Atodlen 1 y Cod hwn, sy'n nodi'r ffordd y dylid cyflawni swyddogaethau penodol eraill?		Dim sylwad.
A ydych chi'n cytuno â'r dull arfaethedig o archwilio cyrff bach a nodir yn Atodlen 2?	Ydw	Rydym yn cytuno gydag Atodlen 2, ond yn credu ar hyn o bryd rhoddir sylw anghymesur i gyrff bach, megis cyd-bwyllgorau, sy'n cael eu lletya / arwain gan gynghorau sir.
A ydych chi'n cytuno â'r dull arfaethedig o gyflawni swyddogaethau asesu, archwilio ac arolygu arbennig mewn perthynas â gwella llywodraeth leol a ddisgrifir yn y Datganiad Ymarfer drafft?	Ydw	Ni ellir anghytuno gyda'r egwyddorion yn y Datganiad, sef canolbwyntio ar y cyhoedd, bod yn annibynnol, yn gymesur, yn atebol ac yn gynaliadwy. Efallai y byddai 'gwerthfawrogi gwahaniaethau' yn un i'w ychwanegu. Mae'n anodd gweld sut y mae Swyddfa Archwilio Cymru yn cyfiawnhau fod arolygydd cyswllt Cyngor Gwynedd, ac eraill sy'n ymdrin â ni, yn ddi-Gymraeg. Mae'r Cyngor yn rheolaidd yn ymateb i geisiadau am fersiynau Saesneg o ddogfennau mewnol sydd ond yn bodoli yn y Gymraeg. Rydym yn ymwybodol hefyd fod Swyddfa Archwilio Cymru yn defnyddio'u hadnoddau er mwyn cyfieithu rhai dogfennau er mwyn gallu cyflawni eu dyletswyddau.

- 5.4 Rhoddwyd ystyriaeth i ymateb drafft ar ran Cyngor Gwynedd gan y Gweithgor cyn yr oedd y cyfnod ymgynghori yn dod i ben ar 31 Ionawr 2014. Roedd y Gweithgor yn fodlon gyda'r ymateb oedd wedi ei baratoi yn enw'r Pennaeth Cyllid, sydd wedi eu cynnwys yn y tabl.